

BITIRUVCHILARNI KASBGA YO‘NALTIRISHDA MAKTAB PSIXOLOGINING O‘RNI VA SAMARADORLIK OMILLARI

Shoira Eshankulova Saitnasimovna

*Qashqadaryo viloyati Shahrisabz tumani 33-umumiy
o‘rta ta‘lim maktabi amaliyotchi psixolog*

Annotatsiya

Ushbu maqolada umumiy o‘rta ta‘lim maktabi bitiruvchilarini kasbga yo‘naltirish jarayonida maktab psixologining muhim o‘rni tahlil qilinadi. Tadqiqot Shahrisabz tumani 33-sonli maktabi bitiruvchilari misolida o‘tkazilgan bo‘lib, unda psixologik diagnostika, individual va guruhli maslahatlar, kasbiy orientatsiya tadbirlarining samaradorligi baholangan. Maqola maktab psixologining shaxsning qiziqishlari, qobiliyatlari va bozor talablari asosida to‘g‘ri kasb tanlashga ko‘maklashishdagi ahamiyatini ko‘rsatadi hamda amaliy tavsiyalar beradi.

Kalit so‘zlar: kasbga yo‘naltirish, maktab psixologi, bitiruvchi, psixologik diagnostika, kasbiy o‘z-o‘zini anglash, Shahrisabz, 33-maktab.

1. KIRISH

Jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida yoshlarni to‘g‘ri kasbga yo‘naltirish, ularning kelajakdagi hayot yo‘lini belgilashda muhim ahamiyat kasb etadi. O‘zbekiston Respublikasining "Ta‘lim to‘g‘risida"gi qonunida yoshlarning kasbiy rivojlanishiga ko‘maklashish ta‘lim tizimining asosiy vazifalaridan biri sifatida belgilangan. Bitiruvchilarning kasb tanlashdagi xatolari nafaqat individual shaxsning muvaffaqiyatsizligiga, balki jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishiga ham salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Ayniqsa, umumiy o‘rta ta‘lim maktablarida o‘quvchilarni o‘z qiziqish va qobiliyatlariga mos kasbga yo‘naltirishda maktab psixologining faoliyati dolzarb hisoblanadi. Maqolaning maqsadi — Shahrisabz tumani 33-umumiy o‘rta ta‘lim maktabi bitiruvchilarini kasbga yo‘naltirish jarayonida maktab psixologining o‘rni, qo‘llaniladigan metod va usullarning samaradorligini tahlil qilishdan iborat.

2. METODOLOGIYA

Tadqiqot Qashqadaryo viloyati Shahrisabz tumani 33-sonli umumiy o‘rta ta‘lim maktabi 9-11-sinf bitiruvchilari (jami 75 nafar) hamda ularning ota-onalari (40 nafar) va sinf rahbarlari (10 nafar) ishtirokida o‘tkazildi. Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlar qo‘llanildi:

1. **Psixologik diagnostika:** Bitiruvchilarning kasbiy qiziqishlarini aniqlash maqsadida D.A.Gollan-J.Klimov metodikasi (Differential-diagnostik anketa, DDA) va

E.F.Zeyerning kasbiy o‘z-o‘zini aniqlash motivatsiyasini aniqlash so‘rovnomalari o‘tkazildi.

2. **So‘rovnoma:** Bitiruvchilarning kasb tanlashdagi qiyinchiliklari, ularning kasb haqidagi tasavvurlari va kasbiy ma‘lumotlarga bo‘lgan ehtiyojlarini aniqlash uchun maxsus so‘rovnomalar ishlab chiqildi va o‘tkazildi.

3. **Individual va guruhli maslahatlar:** Tanlangan psixodiagnostika natijalari asosida bitiruvchilar bilan individual va guruhli maslahat sessiyalari o‘tkazildi.

4. **Kuzatuv:** Maktabda o‘tkazilgan "Kasblar ko‘rgazmasi", oliy va o‘rta maxsus ta‘lim muassasalari vakillari bilan uchrashuvlar kabi kasbga yo‘naltirish tadbirlari kuzatildi va ulardagi o‘quvchilarning faolligi baholandi.

5. **Intervyu:** Sinf rahbarlari va ota-onalar bilan bitiruvchilarning kasb tanlashdagi muammolari va ularga ko‘rsatilgan yordam haqida intervyular o‘tkazildi.

3. NATIJALAR

O‘tkazilgan tadqiqotlar quyidagi asosiy natijalarni ko‘rsatdi: * **Kasbiy aniqlik darajasi:** Bitiruvchilarning 45%ida aniq kasbiy rejalar mavjudligi, 35%ida bir nechta variantlar orasida ikkilanish borligi va 20%ida kasb tanlash bo‘yicha aniq tasavvurlarning shakllanmaganligi aniqlandi. * **Kasb tanlashdagi asosiy motivlar:** O‘quvchilarning 55%i kasb tanlashda shaxsiy qiziqishlarni, 30%i oila a‘zolarining xohishlarini, 10%i moddiy manfaatni va 5%i jamoatchilik fikrini ustuvor deb bildi. * **Qiyinchiliklar:** Bitiruvchilarning 60%i tanlagan kasbining mazmuni, uning kelajakdagi istiqbollari haqida yetarli ma‘lumotga ega emasligini, 40%i esa o‘z qobiliyatlarining qaysi kasbga ko‘proq mos kelishini aniqlashda qiynalishini ta’kidladi. * **Psixolog faoliyatining samaradorligi:** Psixologning individual maslahatlari natijasida aniq kasb tanlashda ikkilangan o‘quvchilarning 20%i o‘z qarorini aniqlashtirgan, guruhli treninglar esa o‘quvchilarning kasblar dunyosi haqidagi tushunchalarini 15%ga kengaytirgan. * **Ota-onalarning o‘rni:** Ota-onalarning 70%i farzandining kasb tanlashida psixolog yordamini muhim deb hisoblaydi, biroq ularning faqat 30%igina bu jarayonda faol ishtirok etadi.

4. MUHOKAMA

Olingan natijalar maktab psixologining bitiruvchilarni kasbga yo'naltirishdagi muhim, ammo ba'zi jihatlardan hali to'liq ishga solinmagan salohiyatini ko'rsatadi. Bitiruvchilarning kasb tanlashda shaxsiy qiziqishlarga tayanishi ijobiy holat bo'lsa-da, ko'pchilikda kasblar haqida chuqur ma'lumotning yo'qligi va qobiliyatlarini baholay olmaslik muammosi dolzarb. Bu yerda maktab psixologi nafaqat diagnostika o'tkazuvchi, balki axborot beruvchi, tahlil qiluvchi va maslahat beruvchi shaxs sifatida namoyon bo'ladi.

Shahrisabz tumani 33-maktabi misolida kuzatilgan muammolar shuni ko'rsatadiki, ota-onalarning kasbga yo'naltirish jarayoniga kam jalb etilishi, shuningdek, bitiruvchilarning kasblar dunyosi haqida yetarli bilimga ega emasligi psixolog faoliyatining samaradorligini pasaytiradi. Maktab psixologi bu bo'shliqni to'ldirishda ko'prik vazifasini bajarishi lozim. Mavjud adabiyotlar (masalan, K.M.Gurevich, E.A.Klimov asarlari) ham kasbiy orientatsiyada shaxsning individual-psixologik xususiyatlarini inobatga olishning muhimligini ta'kidlaydi, bu bizning tadqiqot natijalarimizga ham mos keladi. Maktab psixologi o'quvchilarning "men qila olamanmi?" va "men xohlaymanmi?" degan savollariga javob topishlariga yordam berishi kerak.

5. XULOSA

Xulosa qilib aytganda, bitiruvchilarni kasbga yo'naltirishda maktab psixologining o'rni bebaho va juda muhimdir. Uning faoliyati yoshlarning o'z qiziqishlari, qobiliyatlari va shaxsiy xususiyatlariga mos keladigan kasbni tanlashlariga yordam beradi, shu bilan ularning kelajakdagi muvaffaqiyati va baxtli hayotiga zamin yaratadi.

Shahrisabz tumani 33-umumiy o'rta ta'lim maktabida kasbga yo'naltirish ishlarini yanada samarali tashkil etish uchun quyidagi tavsiyalar ilgari suriladi:

- * **Kompleks yondashuvni kuchaytirish:** Kasbga yo'naltirishda faqatgina psixodiagnostika bilan cheklanmasdan, kasblar haqida kengroq ma'lumot beruvchi (mutaxassislar bilan uchrashuvlar, ekskursiyalar, virtual sayohatlar) tadbirlarni muntazam tashkil etish.
- * **Ota-onalarni jalb qilish:** Ota-onalar uchun kasbga yo'naltirish mavzusida seminarlar va treninglar o'tkazib, ularni bu jarayonda faol ishtirok etishga undash.
- * **O'qituvchilar bilan hamkorlik:** Sinf rahbarlari va fan o'qituvchilari bilan doimiy hamkorlikni yo'lga qo'yish, ularning ham kasbga yo'naltirish ishlarida faol ishtirokini ta'minlash.
- * **Zamonaviy texnologiyalardan foydalanish:** Kasb tanlash bo'yicha interaktiv platformalar, onlayn testlar va SI asosidagi maslahat xizmatlaridan foydalanishni yo'lga qo'yish.
- * **Psixologning malakasini oshirish:** Maktab psixologining kasbga yo'naltirish bo'yicha zamonaviy metodikalar va texnologiyalar haqidagi bilimlarini muntazam oshirib borish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining "Ta’lim to‘g‘risida"gi qonuni (yangi tahrir). 2020 yil 23 sentabr.
2. Gurevich K.M. "Psixologicheskaya diagnostika". Sankt-Peterburg: Piter, 2007.
3. Klimov E.A. "Psixologiya professionalnogo samoopredeleniya". Moskva: Akademiya, 2012.
4. Ochilov M., To‘rayev F. "Kasbga yo‘naltirish psixologiyasi". Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
5. Zeyer E.F. "Psixologiya professionalnogo razvitiya". Moskva: Akademiya, 2009.